

Sledování regionálních rozdílů

Deskripce regionů

Doc. Ing. Alois Kutscherauer, CSc.

Ostrava 2004

1. ÚVOD

Pro přípravu programových dokumentů regionálního rozvoje a formování regionální politiky je výchozím požadavkem znalost regionů, současných regionálních rozdílů (disparit), mezer a rozvojového potenciálu regionů.

Pro identifikaci a popis regionů byl v rámci Strategie regionálního rozvoje ČR zvolen systém deskriptorů, které jsou tvořeny souborem ukazatelů (identifikátorů). Základním zdrojem informací by měly být oficiální statistiky. V současné době však jsou tyto zdroje často problematické.

Typickými problémy při získávání dat jsou:

- nedostupnost dat na odpovídající geografické úrovni;
- zpoždění v publikování dat (např. údaje o HDP na obyvatele v regionech jsou i v EU publikovány se zpožděním 2 – 3 let);
- mezery v oficiálních statistikách ve vztahu k požadavkům rozvojových programů;
- apod.

Účelem předložené práce není nahrazovat práci ČSÚ při vytváření nové struktury regionální statistiky, ale nalézt identifikátory, které je možné využít při přípravě programových dokumentů regionálního rozvoje, zejména Programů rozvoje krajů a vytvořit podmínky pro přípravu intervencí regionální politiky.

Identifikátory by měly poskytovat základnu pro:

- globální identifikaci regionů a základních rozdílů mezi nimi
- sociálně-ekonomické a strategické analýzy, ze kterých vycházejí strategie regionálního rozvoje, programy rozvoje krajů, regionální operační programy a další programové dokumenty;
- monitorování úrovně rozvoje a regionálních rozdílů;
- vyhodnocení sociálně-ekonomických dopadů programů.

Návrh identifikátorů vychází z dostupných statistických informací ČSÚ, resortů a z požadavků na doplnění o údaje, které jsou běžné pro sledování a vyhodnocování regionálních rozdílů v zemích EU.

Záměrem navrženého řešení je identifikovat deskriptory, které umožní popis a vyhodnocení regionálních rozdílů v ČR a jsou kompatibilní s obdobnými deskriptory EU tak, aby bylo možné srovnávání i v mezinárodním měřítku.

2. Východiska

2. 1 Systém deskriptorů navržený v rámci Strategie regionálního rozvoje ČR

V rámci zpracování Strategie regionálního rozvoje České republiky byla, jako jeden z významných výchozích podkladů, vypracována „Deskripce a srovnávací analýza krajů České republiky“.

Deskripce regionů byla zpracována podle jednotné metodiky tak, že každý kraj byl charakterizován verbálním popisem a číselnými údaji v tabulkách deskriptorů.

Pod pojmem deskripce se pro tyto účely rozumí charakteristika jednotlivých krajů České republiky vymezených zákonem č.347/1997 Sb., podle základních znaků geografických, demografických, ekonomických a environmentálních.

Deskriptory a ukazatele byly vybírány tak, aby s dostatečnou vypovídací schopností popisovaly stav kraje a současně vyhovovaly potřebám vypracování regionální rozvojové strategie.

Deskriptory sledovaly základní problémové okruhy strategie a byly rozděleny do 5 oblastí.

Jsou to:

- Souhrnná charakteristika regionu
- Ekonomický potenciál
- Lidský potenciál
- Technická vybavenost území
- Životní prostředí

Oblast	Počet deskriptorů	Počet ukazatelů (identifikátorů)		
		Zadáno	Naplněno	Nenaplněno
Zadáno	Zadáno	Zadáno	Naplněno	Nenaplněno
Souhrnná charakt. regionu	4	17	14	3
Ekonomický potenciál	6	14	12	2
Lidský potenciál	6	18	17	1
Technická vybavenost území	3	11	7	4
Životní prostředí	4	12	4	8
Celkem	23	72	54	18

Ke sledování bylo navrženo 23 deskriptorů se 72 ukazateli (indikátory), jejichž číselné hodnoty byly zjišťovány za léta 1995, 1996 a 1997. K některým indikátorům se nepodařilo nalézt na úrovni nových krajů informační zdroje resp. potřebná data.

Deskripce byla v číselné části naplněna zhruba asi z 80%. Nejméně se deskripci podařilo naplnit v oblasti technické vybavenosti a obsluhy území (cca 60%) a zejména v oblasti životního prostředí (cca 40%).

Většina údajů byla čerpána z databáze ČSÚ - KROK, dále ze sčítání lidí, domů a bytů a z vybraných resortů, kterými jsou MF, MPSV, MDS a MŽP.

2. 2 Přípravované změny ve statistice EU a ČR

S ohledem na členství ČR v EU je nezbytné při deskripci regionálních rozdílů vycházet z takových údajů, které jsou kompatibilní s údaji používanými v Evropské unii.

Statistiku EU upravuje nařízení Rady (EU) 322/97 o statistice Společenství, které vstoupilo v platnost v březnu 1997. Jeho účelem je zavést legislativní rámec pro systematickou a programovou tvorbu statistiky Společenství.

Uvedené nařízení vychází z toho, že statistiky, na kterých Společenství zakládá svá rozhodnutí, musí být aktuální, spolehlivé a porovnatelné mezi jednotlivými členskými státy. Statistickou službu v rámci Evropské unie zajišťuje Eurostat.

Podle citovaného nařízení je statistika Společenství vytvářena na základě programu, který definuje přístupy, hlavní oblasti a cíle činnosti předpokládané pro nadcházející období nepřesahující pět let.

Poslední platný statistický program Společenství je na období 1998 – 2002 a zakládá rámec pro tvorbu veškeré statistiky Společenství.

Program se člení na témata:

- Statistická infrastruktura
- Demografická a sociální statistika
- Hospodářská statistika (Makroekonomická, podnikání, monetární a finanční)
- Zemědělství, lesnictví a rybolov
- Vícestranné statistiky včetně statistiky regionální.

V minulém období se práce koncentrovaly hlavně na sběr statistik na národní úrovni a v pojetí regionálních statistik byly provedeny pouze některé základní aktivity, jako dílčí definice územního členění (NUTS) nebo pilotní zpracování tzv. Portrétů regionů (Portrait of the Regions).

V novém programu je záměrem získat pro ověření vlivu rozšíření EU na regionální politiku Společenství a na strukturální fondy srovnatelné regionální statistické informace o kandidátských zemích.

Regionální statistiky se mají rozvíjet ve třech základních směrech:

- **hospodářská expanze** – pokrytí nových oblastí, např. průmysl, životní prostředí, služby, městské statistiky;
- **územní expanze** – regionální statistický systém dle norem EU bude aplikován i v nových kandidátských státech;
- **základní územní jednotky** – zlepšení pružnosti systému, kdy se prostřednictvím postupného seskupování do agregátů dovolí, aby informace nebyla poskytována pouze na úrovni administrativního členění (funkční prostory).

V České republice je hlavním nositelem metodiky a převážné míry realizace státní statistické služby ČSÚ, který vykonává státní statistickou službu dle zákona č. 89/1995 Sb. o státní statistické službě.

Organizační struktura ČSÚ je v zásadě rozdělena do tří úrovní, tj. centrála v Praze, regionální divize a okresní pracoviště.

Od 1. ledna 2000 byla druhá úroveň přizpůsobena zákonu o VÚSC a člení se tak, že sídlo VÚSC je zároveň sídlem *krajské reprezentace* ČSÚ.

Jedná se o reprezentace pro: hlavní město Prahu, Středočeský kraj, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Jihlavu, Brno, Zlín, Olomouc a Ostravu.

Pro každý rok je statistické zjišťování zajištěno pomocí tzv. Programu statistického zjišťování, který byl pro rok 2000 zveřejněn jako částka č. 85/1999 Sb.

Součástí programu je i zajištění regionálně strukturovaných údajů podle klasifikace územních jednotek CZ-NUTS, zejména NUTS 2 a NUTS 3 jak pro potřebu krajů vymezených ústavním zákonem k 1.1.2000, tak podle požadavků EU a Eurostatu.

Zjišťování jsou prováděna v etapách, tj. v ČSÚ (131 zjišťování) a následně resortními pracovišti státní statistické služby – ministerstvy (168).

Přestavba statistiky na podmínky nového krajského uspořádání a začlenění do EU byla vyhlášena jako priorita pro rok 2000 a probíhá na základě Programu adaptace státní statistické služby ČR v období přípravy vstupu do EU, schváleného Českou statistickou radou dne 26.2.1999.

V oblasti regionální statistiky je prioritou regionalizace HDP do úrovně NUTS 2 a NUTS 3 a zavádění regionálních účtů za příslušné sektory.

Stávající datová báze za okresy (KROK) by měla být rozšířena podle požadavků EU, aby umožnila tvorbu účelových agregací (za regiony NUTS 3, NUTS 2, spádové oblasti apod.).

S ohledem na změny probíhající v národní i regionální statistice je nutno považovat i současný návrh sledování regionálních rozdílů za otevřený k další diskusi a upřesnění.

3. Návrh systému deskriptorů pro sledování regionálních rozdílů

3. 1 Základní jednotky sledování

Na základě ústavního zákona č.347/97 Sb. je ČR rozdělena od 1.1.2000 na 14 krajů - vyšších územních samosprávných celků (VÚSC), které jsou hlavním objektem regionální politiky.

Pro zajištění informačních potřeb přijala vláda ČR usnesením č. 707/1998 evropskou klasifikaci územních jednotek NUTS jako tzv. klasifikace CZ-NUTS. Podle této klasifikace je území ČR rozděleno na 6 úrovní NUTS s následujícím významem:

NUTS 0 = stát (ČR)

NUTS 1 = území (ČR)

NUTS 2 = oblast (sdružené kraje)

NUTS 3 = kraj (vyšší územní samosprávné celky)

NUTS 4 = okres

NUTS 5 = obec (zpravidla základní územní jednotky - ZÚJ)

Základní jednotkou pro sledování regionálních rozdílů při krajském uspořádání státu a realizaci regionální politiky je územní jednotka na úrovni kraje, tedy NUTS 3.

Vzhledem k tomu, že sledování regionálních rozdílů slouží jak pro vyhodnocování rozdílů mezi kraji resp. regiony, tak pro sledování vnitřních disparit krajů, je nutno statistické sledování zajistit i pro jednotky nižší. S ohledem na dostupnost dat a možnosti statistiky by výchozí úroveň měla být úroveň NUTS 4 – okresní.

Pro potřeby poskytování dat, zejména k čerpání Strukturálních fondů EU, je v tomto případě nutné vytvořit sdružené kraje, tzv. oblasti na úrovni NUTS 2.

Podle potřeby pak budou ukazatele odvozené z údajů na úrovni NUTS 4 agregovány do úrovně NUTS 3 resp. NUTS 2, ukazatele ekonomických agregátů apod. by naopak měly být rozděleny až na úroveň NUTS 3 - krajů.

Pro srovnání mezi státy, zejména pro potřeby EU, budou sledovány vybrané ukazatele i pro úroveň NUTS 1 (= NUTS 0).

3. 2 Dekompozice systému deskriptorů

Pro identifikaci regionů a popis regionálních rozdílů je zvolen systém deskriptorů, které charakterizují rozhodující oblasti sociálních a ekonomických jevů v regionech.

Deskripce regionu je zpracována tak, aby každá územní jednotka mohla být charakterizována číselnými údaji v tabulkách deskriptorů, které lze pak doplnit verbálně nebo graficky.

Základní popisnou entitou je deskriptor, který může být vyjádřen jedním nebo více ukazateli (identifikátory).

Jednotlivé deskriptory jsou dále seřazeny do příbuzných skupin, které charakterizují společnou popisovanou oblast deskripce.

Pro popis regionálních rozdílů je tedy navržena stromová struktura, která se uplatní na jednotlivých úrovních regionů (NUTS 1 – NUTS 4).

Rozdělení deskriptorů do skupin vychází z již schváleného členění problémových oblastí v rámci Strategie regionálního rozvoje ČR.

Základem je 5 oblastí deskripce, které jsou zachovány ze Strategie regionálního rozvoje ČR:

- Souhrnná charakteristika regionu
- Ekonomický potenciál
- Lidský potenciál
- Technická vybavenost a obsluha území
- Životní prostředí

Identifikace objektu regionálního rozvoje ČR

